

dochters als hun hoofdtaak en zodra er voldoende middelen waren (vanaf 1920), werden zusters uitgezonden. Ook overzee kwamen ze in de buitengebieden terecht en waren hun werkzaamheden, naast het steunen van de priesters en broeders, zeer gevarieerd (onderwijs, sociaal werk, ziekenverzorging). Het in de titel gebruikte 'marge' verwijst dan ook zowel naar de doelgroepen waarvoor ze zich inzetten, als naar de geografische periferie (zowel in Nederland als overzee) waar ze werkzaam waren. Op dit moment zijn er nog enkele zusters actief. Bij gebrek aan nieuwe professies, zal de sterk verouderde congregatie over enkele jaren in Nederland ophouden te bestaan.

De opdracht die de auteurs van het provinciaal bestuur kregen bij het schrijven van dit boek was drievoudig (zie 11), namelijk op wetenschappelijk verantwoorde wijze onderzoeken hoe de zusters in Nederland en in de missiegebieden gestalte hebben gegeven aan hun opdracht en tegelijkertijd aan een breed publiek laten zien wat de zusters tot stand hebben gebracht. Tot slot moest er ook plaats zijn voor de ervaringen van de zusters zelf. Hoewel dit geen eenvoudige opdracht was, zijn de auteurs er goed in geslaagd met name de laatste twee uitgangspunten in het boek uit te werken. Het niet opnemen van bijvoorbeeld een overzicht van de financiële middelen of een vergelijking met andere zustercongregaties maakt echter dat het boek toch niet een werkelijk onafhankelijk wetenschappelijk werk is geworden.

Op veel plaatsen is nadrukkelijk gekozen voor een algemeen overzicht in plaats van in te gaan op de details; hierdoor is het boek zeer toegankelijk geworden voor een breed publiek. Zo is bij het beschrijven van de activiteiten in Nederland een beperkt aantal vestigingsplaatsen geselecteerd. De beschreven plaatsen zijn zo gekozen dat alle soorten werkzaamheden (onderwijs, ziekenzorg etc.) en de ontwikkelingen binnen een bepaalde activiteit zichtbaar gemaakt konden worden. Een overzichtstabel waarin per vestiging wordt aangegeven wat de werkzaamheden waren en in welke jaren die plaatsgevonden hebben (of nog plaatsvinden) maakt het hoofdstuk compleet. Verder zijn de ervaringen van de zusters op een zinvolle manier in het boek verwerkt. Uit de vele interviews die de auteurs hebben afgenomen, zijn relevante citaten gehaald en in de lopende tekst verwerkt. Nergens zijn de citaties zodanig, dat het boek alleen nog interessant is voor de eigen club. Het boek stijgt dan ook uit boven het niveau van een gedenkboek waarin voornamelijk herinneringen worden opgehaald. Ook zijn de verwijzingen zorgvuldig verantwoord.

Kennelijk zijn de auteurs geen beperkingen opgelegd bij het schrijven; controversiële zaken zoals de spanningen tussen de Nederlandse provincie en het generaal kapittel eindjaren zestig of de bestuurscrisis bij het Kinderthuis in Rijs worden niet uit de weg gegaan.

B. C. Meijerman

J. Sintemaartensdijk, *De bleekneusjes van 1945. De uitzending van Nederlandse kinderen naar het buitenland* (Amsterdam: Boom, 2002, 320 blz., €25,-, ISBN 90 5352 769 9).

Om wat meer kleur op hun wangen te krijgen, werden in 1945 meer dan 30.000 Nederlandse bleekneusjes naar Engeland, Schotland, België, Zwitserland, Frankrijk, Denemarken en Zweden uitgezonden. De eerste groep van 500 kinderen, afkomstig uit het inmiddels bevrijde zuiden van Nederland, arriveerde op 11 februari 1945 in de Engelse havenplaats Tilbury. Bleke snuitjes, armoedige kleding, roffelende klompen, ze zagen er niet uit, maar werden met open armen ontvangen.

Jan Sintemaartensdijk was een van die bleekneusjes die na de hongerwinter naar Engeland

werden uitgezonden. De vondst in 1995 van een aantal in die periode tussen vader en zoon Sintemaartensdijk geschreven brieven, maakte de auteur nieuwsgierig naar de ervaringen van andere bleekneusjes. Sintemaartensdijk ging dan ook op zoek naar lotgenoten van toen. De via de media gehouden zoektocht leidde onder meer tot ruim tweehonderd interviews, waarbij zestigers van nu uitgebreid over hun belevenissen van toen vertelden. De door Sintemaartensdijk opgetekende herinneringen — van de gesprekken zijn meer dan zestig fragmenten in het boek verwerkt —, geven een mooi en realistisch beeld van de ervaringen van deze jeugdige slachtoffers van de Duitse bezetting.

Daarnaast verdiepte de schrijver zich ook in de achtergronden van de uitzendingen. Voor informatie over de organisator, de 'Nationale commissie tot uitzending van Nederlandsche kinderen 1945', werden archieven en kranten geraadpleegd. Zelf omschrijft de auteur het resultaat van zijn onderzoek als de geschiedenis van het korte maar veelbewogen bestaan van de Nationale Commissie. Dat de commissie, ondanks de vele organisatorische en logistieke problemen waarmee ze gedurende haar bestaan werd geconfronteerd, geweldig werk heeft verricht, weet Sintemaartensdijk met deze uitgave op uitstekende wijze duidelijk te maken.

Door schaarste was het uitermate moeilijk om vervoer voor de kinderen te vinden. Slechte coördinatie en gebrek aan communicatiemiddelen leidden soms tot chaotische toestanden. Toch lukte het altijd weer om een groep vroeg of laat per boot, trein, bus of vliegtuig naar de plaats van bestemming te vervoeren. Sommige kinderen hadden geluk, ze reisden comfortabel met door de luchtmacht ter beschikking gestelde Dakota's of met een luxe passagiersschip. De kinderen die naar Denemarken vertrokken, werden in door de Denen ter beschikking gestelde viswagens vervoerd. Tankwagens, bagagewagens, een reparatiewagen, ambulances, een keukenwagen, een wagen met proviand en een begeleiding van 180 personen, vergezelden de auto's met Nederlandse bleekneusjes. Een gemiddeld konvooi bestond, aldus de auteur, uit circa vijf-tig auto's.

Om voor uitzending naar het buitenland in aanmerking te komen, moesten kinderen aan bepaalde eisen voldoen. Artsen moesten de kinderen volgens opgestelde richtlijnen selecteren. Kinderen van 'foute ouders' vielen, hoe hun gezondheidstoestand ook was, geheel buiten de boot. Ook begeleiders werden op hun politieke betrouwbaarheid gescreend. Meestal werd er door de kinderen twee keer hartstochtelijk gehuild. De eerste maal bij aankomst; uit heimwee en angst voor het vreemde, het onbekende. De tweede tranenstroom vloeide bij het afscheid nemen van kamp of pleegouders (de meeste kinderen gingen in eerste instantie naar een kamp en daarna pas naar een pleeggezin). Zowel de bevolking als de kampleiding deden hun uiterste best om het de kinderen naar de zin te maken. Ook kregen ze nieuwe kleding, schoenen, cadeautjes en snoep. Desondanks verliep lang niet alles altijd even vlekkeloos. Sommige oudere jongens hadden moeite om zich aan de kampregels te houden. Zo riep de verplichte rustpauze veel weerstand op. Het grote leeftijdsverschil tussen de kinderen onderling speelde ook een belangrijke rol.

Veelal ondervoed, schamel gekleed en bijna barvoets waren de kinderen uit Nederland vertrokken. Met bolle wangen, in nieuwe kleding gestoken en zeulend met volle koffers kwamen ze een paar maanden later weer thuis. Dat een enkele ouder zijn goed geklede en doorvoede kind niet onmiddellijk herkende, mag vergeeflijk worden genoemd.

Naast aandacht voor organisaties, commissies en personen die er voor zorgden dat Nederlandse kinderen enige tijd in het buitenland konden aansterken, en de verhalen van de in die periode uitgezonden kinderen, besteedt Sintemaartensdijk in een apart hoofdstuk ook aandacht aan de komst naar Nederland van Nederlandse in Duitsland wonende kinderen. *De bleekneusjes van 1945* is dan ook een interessant, prettig leesbaar boek over de uitzending van

Nederlandse kinderen naar het buitenland en de bijna vergeten, in 1949 opgeheven, Nationale Commissie geworden.

Rita Hooijschuur

A. Molenaar, *Bakens verzetten. Topdiplomaat Van Roijen van schadebeperker tot conflict-oplosser in de kwestie Indonesië (1945-1949)* (Amsterdam: Van Oorschot, 2002, 332 blz., ISBN 90 282 0983 2).

Het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog waren hoogtijdagen voor de Nederlandse buitenlandse politiek. Gelukkigerwijs verkeerde ons land in de omstandigheid dat het de beschikking had over een aantal eersteklas diplomaten. Eén van hen was de ambassadeur in Ottawa, Jan Herman van Roijen. Zijn naam is legendarisch, met name ook vanwege zijn cruciale rol in het Indonesische dekolonisatievraagstuk. Ondanks de vloedstroom aan studies die aan de Indonesische vrijheidsstrijd is gewijd, is zijn aandeel in de geschiedschrijving echter onderbelicht gebleven. Met dit boek is hierin verandering gekomen.

Aan Molenaars boek ligt zijn doctoraalwerkstuk ten grondslag waarvoor hij de J. C. Baakprijs heeft ontvangen. Die uitverkiezing als beste scriptie is terecht. Niet alleen schrijft Molenaar goed, ook inhoudelijk bewijst hij een getalenteerd historicus te zijn die in staat is een heldere analyse te geven van Van Roijens opvattingen en optreden in relatie tot het Nederlandse Indonesië-beleid. Hoe gedegen Molenaars betoog ook in elkaar zit, bedacht moet daarbij wel worden dat het gestoeld is op een beperkt onderzoek. Wat de primaire bronnen betreft, heeft hij uitsluitend geput uit de 'Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen'. Aanvullend archiefwerk is niet verricht, terwijl er ook geen interviews zijn gedaan met personen die Van Roijen goed gekend hebben. Gezien het feit dat het hier een scriptie betreft, valt het Molenaar niet euvel te duiden dat hij zijn onderzoek zo gelimiteerd heeft gehouden.

Molenaar schetst uitgebreid Van Roijens diplomatieke bliksemcarrière en maakt duidelijk waarom zijn hoofdpersoon in politiek Den Haag zoveel invloedrijker was dan voor een diplomaat gebruikelijk was. Diens verzetsactiviteiten in de Tweede Wereldoorlog en contacten met prominente (veelal PvdA)-politici lagen hieraan mede ten grondslag. Omdat Van Roijen zoveel gezag genoot kon hij het zich ook veroorloven kritiek uit te oefenen op Den Haag. Molenaar kenschetst Van Roijen als een pragmaticus en realist bij uitstek die zich uitsluitend liet leiden door het landsbelang. Op zich niets bijzonders, aangezien deze kwalificaties inherent zijn aan het vak van diplomaat. Waarin Van Roijen zich evenwel van zijn collega's onderscheidde was niet alleen zijn durf tot kritiek, maar vooral ook zijn geringere hang naar formalisme en legalisme. Niet de vorm, maar het resultaat was voor hem relevant en deze opvatting zou in de Indonesië-kwestie nog van grote waarde blijken te zijn. Molenaar rekent af met de mythe als zou Van Roijen progressief zijn geweest waar het de Indonesische vrijheidsdrang betrof. Hij was weliswaar geporteerd voor de doorbraakgedachte en in die zin vooruitstrevend, maar tegelijkertijd was ook Van Roijen voorstander van een zo hecht mogelijke, blijvende band met Indonesië. Om dit te bewerkstelligen achtte hij het gebruik van geweld volstrekt legitiem. In die zin weken zijn opvattingen dus niet af van de meeste van zijn tijdgenoten.

Naarmate de Koude Oorlog zich sterker manifesteerde onderkende Van Roijen in tegenstelling tot de Haagse politici dat de Verenigde Staten de doorslaggevende factor waren in de uitkomst van de dekolonisatiestrijd. Hij toetste de haalbaarheid van de Nederlandse beleids-